

1 INNLEDNING

Psykisk helsevernloven regulerer bruk av tvang i det psykiske helsevernet. Loven har bestemmelser om etablering og om gjennomføring av det tvungne vernet, herunder behandling uten eget samtykke og restriktive tiltak, som tvangsmiddelbruk og skjerming. For en mer utdypende fremstilling av reglene i psykisk helsevernloven, vises det til Helsedirektoratets rundskriv IS-1/2017.

I dette notatet presenteres pasientopphold fordelt etter året for innleggelse, hvor det i løpet av døgnbehandlingen var etablert vedtak om tvungen observasjon og/eller tvungent psykisk helsevern. Innleggelsene er avgrenset til pasienter som er 18 år og eldre og behandlingen er presentert etter bostedsregionen basert på bostedskommune som pasienten står oppført med i folkeregistret. Pasienter uten registrert bosted i Norge inngår ikke i disse tallene. De beregnede dekningsratene i form av antall innleggelse per innbygger knytter innleggelse til den voksne befolkningen i regionen det aktuelle året.

Volumtall fra nasjonale kvalitetsindikatorer (NKI) avviker noe fra grunnlaget for rateberegninger i dette notatet. Kvalitetsindikatorerne for tvangsinnleggelse i psykisk helsevern omfatter ikke ungdomspsykiatriske avdelinger hvor det også er pasienter i behandling som er 18 år og eldre. I kvalitetsindikatorerne justeres det ikke for mangelfull innrapportering. Kvalitetsindikatorerne er innrettet mot å følge aktiviteten ved behandlingsstedene og inneholder sumtall for behandlingsstedenes tilknytningsregion. De regionale tallene som presenteres for kvalitetsindikatorerne vil dermed vise pasientbehandlingen ved institusjonene i den enkelte region, men ikke korrigerede tall for pasientstrømmer og gjestepasienter på tvers av regionene.

2 TVANGSINNLEGGELSER FORDELT ETTER BEHANDLINGSSTED (NKI)

Tabell 1 Antall tvangsinnleggelse blant pasienter 18 år og eldre etter behandlingsstedets tilknytningsregion. NKI publisering 3. tertial 2020.

Tilknytningsregion	2017	2018	2019	2020
Sør-Øst	4153	4516	4615	4998
Vest	1761	1855	1969	2067
Midt-Norge	860	858	931	989
Nord	734	620	632	627
Totalt NKI-publisering	7508	7849	8147	8681

3 PASIENTER SOM ER UNDERLAGT TVUNGEN OBSERVASJON ELLER TVUNGENT PSYKISK HELSEVERN ETTER BOSTED

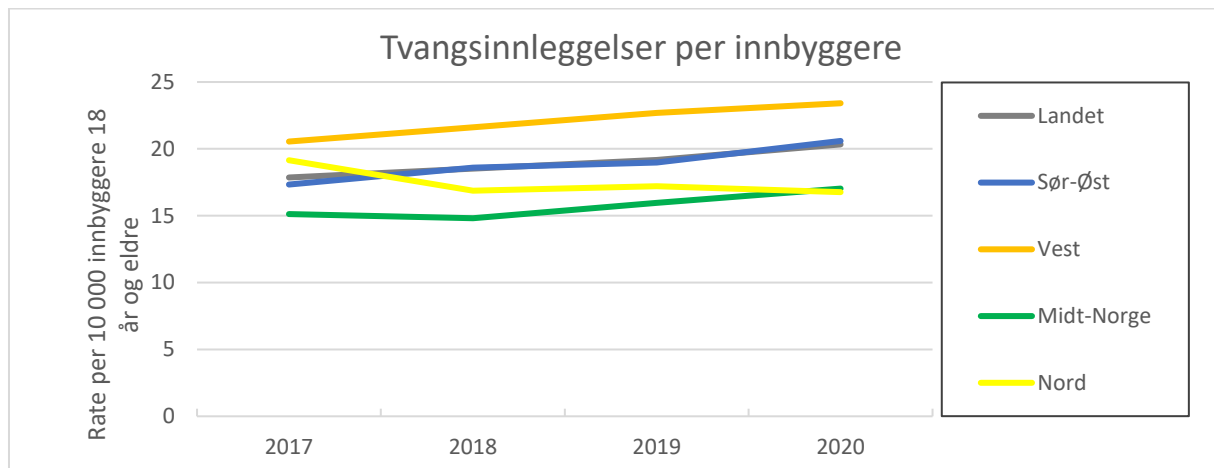
En pasient kan underlegges tvungent psykisk helsevern hvis vilkårene i psykisk helsevernloven § 3-3 er oppfylt. Dersom det først er behov for å avklare nærmere om vilkårene er oppfylt, kan pasienten underlegges tvungen observasjon i inntil 10 + 10 dager. Det er et grunnvilkår for tvungent psykisk helsevern at pasienten har en alvorlig sinnslidelse og enten har behov for behandling (behandlingsvilkåret) eller er til fare for eget eller andres liv eller helse (farevilkåret). Etter

lovendringen fra 2017, kan ikke tvungent psykisk helsevern lenger etableres eller opprettholdes for samtykkekompetente pasienter som ikke utgjør en fare for eget liv eller andres liv eller helse.

3.1 TVANGSINNLEGGELSER

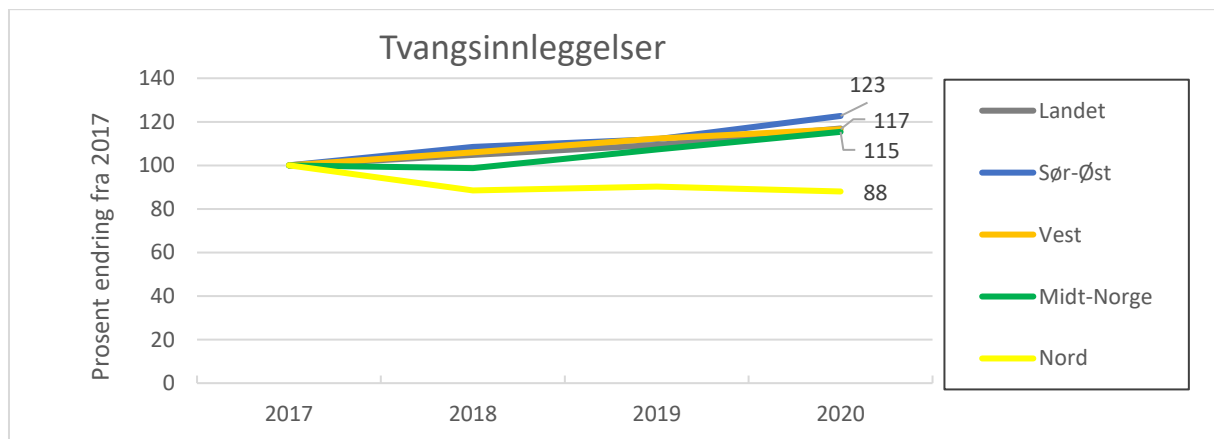
Antall tvangsinnleggelseser per voksne innbyggere i perioden 2017-2020 er vist i figur 1.

Figur 1 Antall tvangsinnleggelseser per innbyggere 18 år og eldre. Bostedsregion.

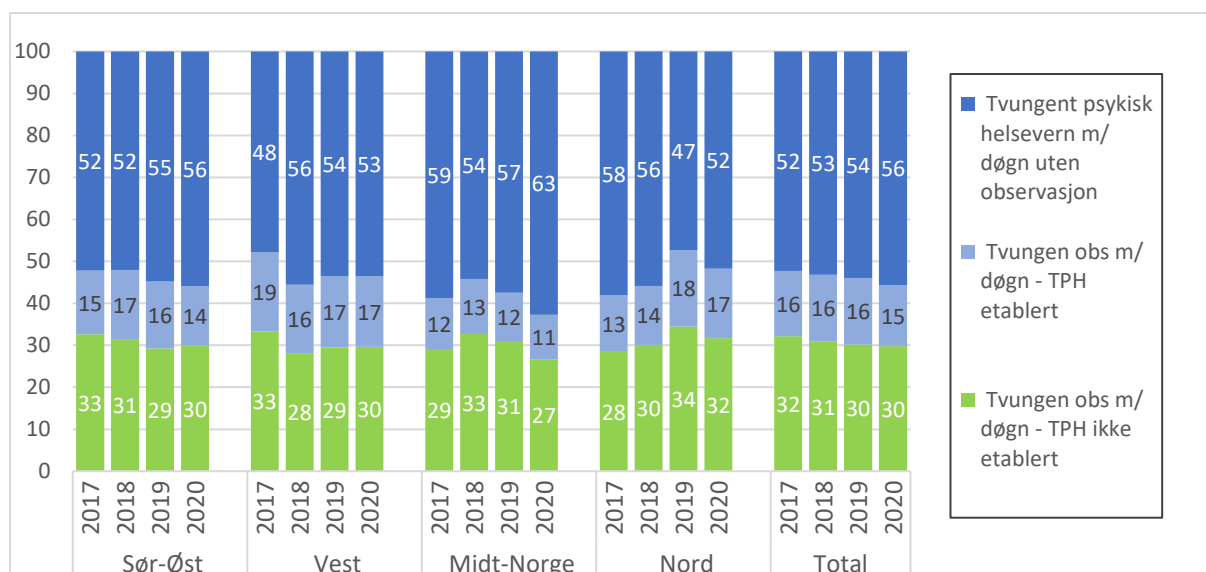
Figur 1 viser at antall tvangsinnleggelseser per voksne innbygger øker i perioden 2017 til 2020. Ratene viser at Nord og Midt-Norge ligger på om lag samme nivå i 2020, mens Vest har flere tvangsinnleggelseser per innbygger gjennom hele perioden.

Figur 2 Endring i antall tvangsinnleggelseser per innbyggere 18 år og eldre fra 2017. Bostedsregion.

Figur 2 viser endring i antall tvangsinnleggelseser per voksne innbyggere i perioden 2017-2020. Det har vært en økning i alle regioner unntatt i Nord. Økningen i landsraten var på 17 prosent hvorav 7 prosent var knyttet til det siste året. I Sør-Øst var økningen i dekningsrate i løpet av perioden på 23 prosent (9 prosent i løpet av det siste året), i Midt-Norge var økningen på 15 prosent (8 prosent i løpet av det siste året), i Vest var økningen på 17 prosent (økning på 4 prosent i løpet av det siste året), mens det i Nord var en reduksjon på 12 prosent (reduksjon på 3 prosent siste år).

Figur 3 Profil for tvangsinnleggelsene. Bostedsregion.

Figur 3 viser hvordan tvangsinnleggelsene er fordelt på tvungen observasjon uten etablering av TPH, tvungen observasjon med etablering av TPH og TPH uten innledende observasjon. I 2017 var profilene i Sør-Øst og Vest kjennetegnet ved at om lag halvparten av innleggelsene var knyttet til tvungen psykisk helsevern uten innledende tvungen observasjon, mens i Midt-Norge og Nord omfattet dette i underkant av 60 prosent av tvangsinnleggelsene.

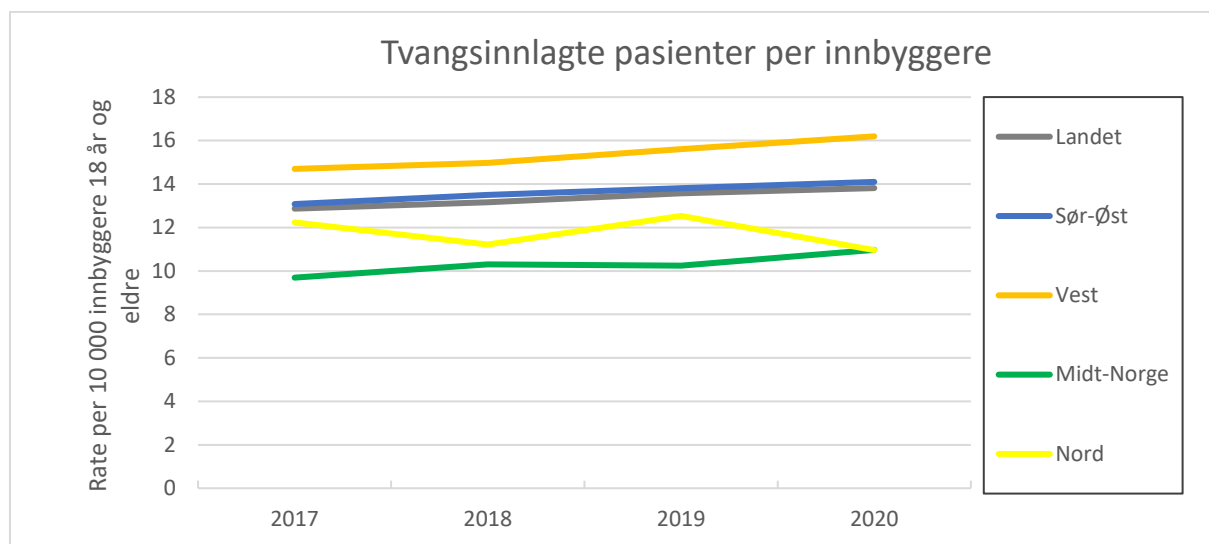
Profilen for tvangsinnleggelsene har endret seg i løpet av denne perioden. Andel av tvangsinnleggelsene som er uten observasjonsperiode øker i løpet av 2017-2020. Unntaket er tvangsinnlagte pasienter bosatt i Nord hvor andel innleggelse uten observasjon avtar, mens andel innleggelse under tvungen observasjon har økt i perioden.

Økningen i antall tvangsinnleggelse i Sør-Øst var særlig knyttet til tvungen observasjon uten TPH og TPH uten observasjon. I Midt-Norge var økningen særlig knyttet til TPH uten observasjon.

3.2 PASIENTER SOM TVANGSINNLEGGES

I figur 4 er antall tvangsinnlagte pasienter per voksne innbyggere i regionene presentert for perioden 2017-2020.

Figur 4 Antall pasienter som tvangsinnlegges per innbyggere 18 år og eldre. Bostedsregion.

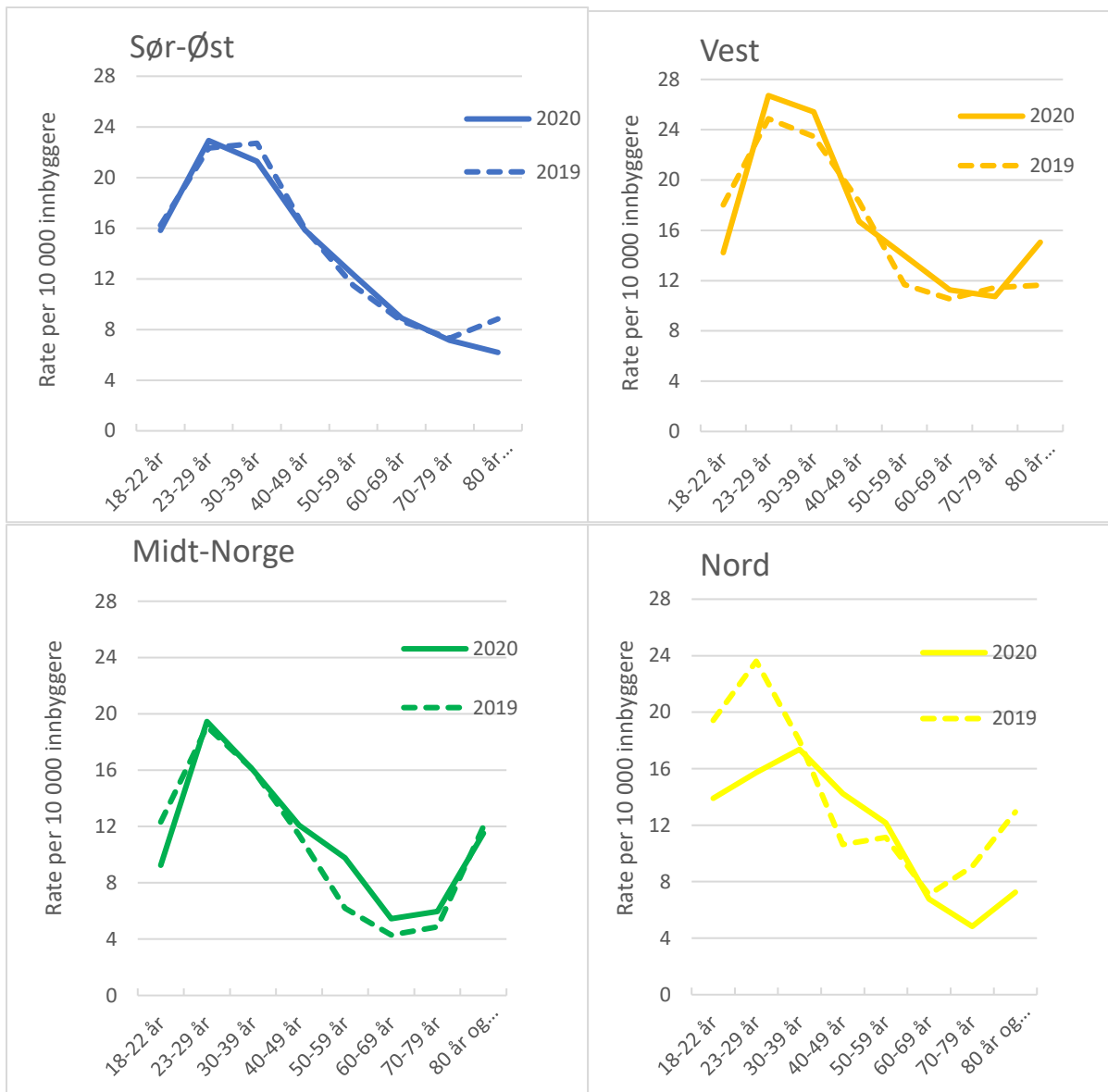
I figur 4 er regionene sammenlignet med hensyn til antall tvangsinnlagte pasienter relatert til befolkningsgrunnlaget i regionen (pasientrate). Gjennom perioden 2017-2020 hadde Midt-Norge og Nord en lavere pasientrate sammenlignet med landsgjennomsnittet, mens Vest hadde en høyere pasientrate. For landet som helhet var økningen i pasientrate på 7 prosent i løpet av perioden 2017-2020, med en økning på 2 prosent i løpet av det siste året. For Sør-Øst var økningen i pasientrate i perioden på 8 prosent, hvorav 2 prosent var knyttet til 2019-2020. Endringen i Midt-Norge var på 13 prosent i løpet av hele periode, og 7 prosent var knyttet til siste år. Vest hadde en økning på 10 prosent i pasientrate i løpet av perioden, hvorav endringen i løpet av det siste året var på 4 prosent. I Nord var reduksjonen i pasientrate i løpet av perioden på 10 prosent, og i løpet av 2020 var reduksjonen på 13 prosent.

Det var forskjeller mellom aldersgruppene når det gjaldt antall tvangsinnleggelses per pasient i løpet av året. De yngre pasientene hadde flere tvangsinnleggelses sammenlignet med de eldre pasientene. Det var ikke forskjell mellom menn og kvinner når det gjelder antall tvangsinnleggelses per pasient, men menn hadde noen flere tvangsinnleggelses i 2020 sammenlignet med 2019.

Pasienter bosatt i Sør-Øst hadde en liten økning i antall tvangsinnleggelses per pasient i løpet av 2017-2020, mens det ikke var tilsvarende endring i de øvrige regionene. Pasientene bosatt i Midt-Norge og Nord hadde imidlertid flere tvangsinnleggelses sammenlignet med pasienter i Sør-Øst.

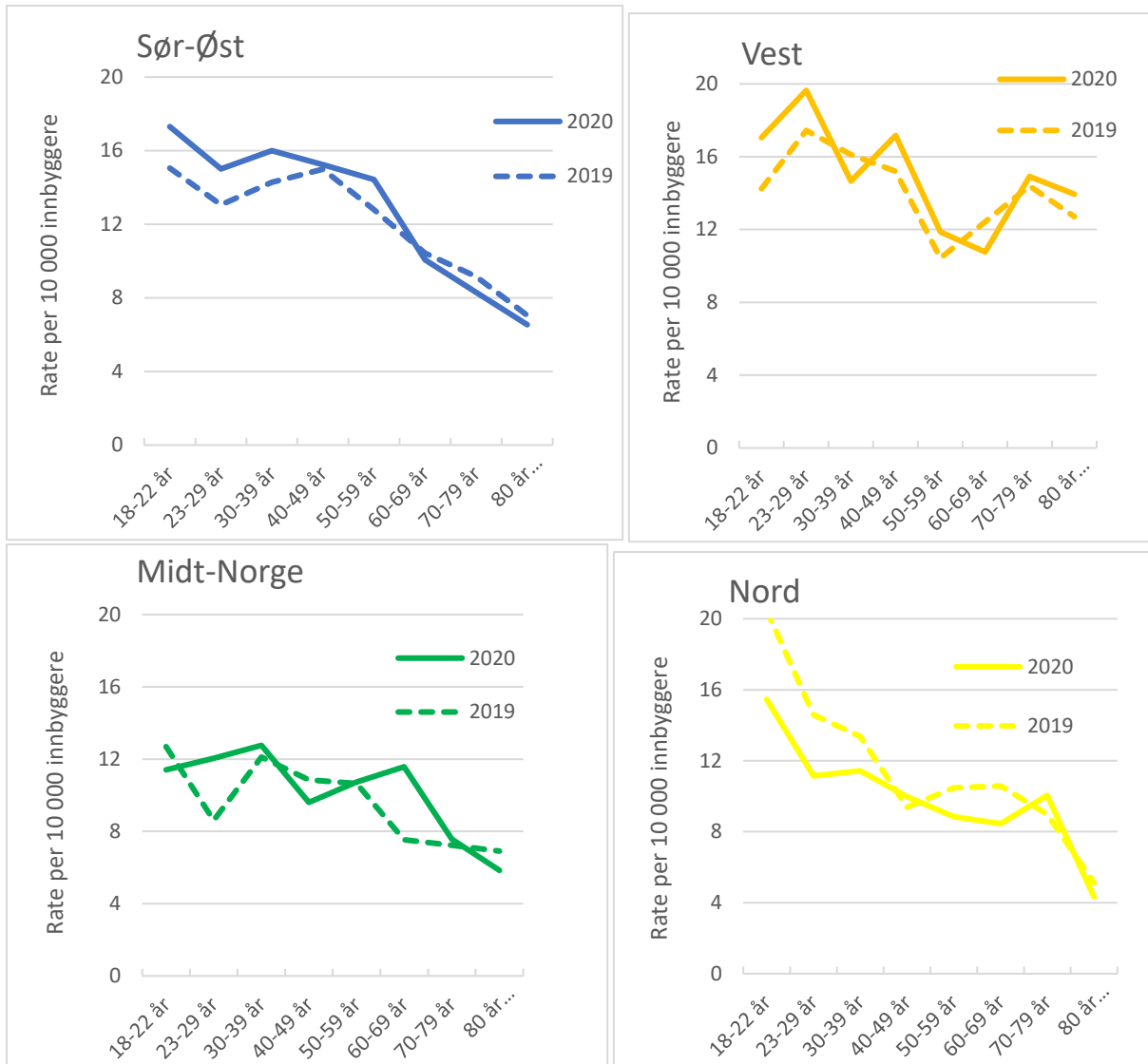
I figur 5 og figur 6 er antall tvangsinnlagte pasienter per innbygger per aldersgruppe presentert for hhv menn og kvinner i regionene.

Figur 5 Tvangsinnlagte menn etter aldersgrupper. Bostedsregion. 2019 og 2020.

Figur 5 viser antall tvangsinnlagte menn per innbygger etter alder i de fire regionene og synliggjør i tillegg forskjeller i pasientrate fra 2019 til 2020. Aldersprofilene blant tvangsinnlagte menn i regionene viser at unge menn i aldersgruppen 23-39 i større grad blir tvangsinnlagt sammenlignet med pasienter fra de øvrige aldersgruppene. Endringene i løpet av siste år er kjennetegnet ved noe økning for unge menn i aldersgruppen 23-29 år i Vest og menn i alderen 50-69 i Midt-Norge. Menn i aldersgruppen 18-22 år har hatt en liten nedgang i tvangsinnleggelses i alle regionene unntatt i Sør-Øst.

Figur 6 Tvangsinnlagte kvinner etter aldersgrupper. Bostedsregion. 2019 og 2020.

Figur 6 viser antall tvangsinnlagte kvinner per innbygger etter aldersgruppe i regionene og synliggjør forskjeller mellom regionene fra 2019 til 2020. Yngre kvinner blir i noe større grad tvangsinnlagt sammenlignet med eldre kvinner og dette er tydeligst i Nord. Når det gjelder endringer fra 2019 til 2020 var det en økning i pasientraten for unge kvinner i Sør-Øst og Vest, og en nedgang i Nord.

Kvinner blir i mindre grad tvangsinnlagt sammenlignet med menn og det gjelder særlig for aldersgruppen 23-39 år.

4 PASIENTER MED VEDTAK OM TVANGSMIDDELBRUK ETTER BOSTED

Tvangsmidler skal ikke være en del av den planlagte behandlingen i psykisk helsevern, men kan benyttes i akutte situasjoner dersom det er uomgjengelig nødvendig for å hindre en pasient i å skade seg selv eller andre, eller for å avverge betydelige materielle skader. Vilårene for bruk av tvangsmidler er angitt i psykisk helsevernloven § 4-8, som skiller mellom fire typer tvangsmidler: Mekaniske tvangsmidler (herunder belteseng), korttidsvirkende legemidler, kortvarig anbringelse bak låst eller stengt dør (isolasjon) og kortvarig fastholding. Tvangsmidler kan anvendes overfor pasienter som er innlagt i institusjon for døgnopphold. Dette gjelder også frivillig innlagte pasienter.

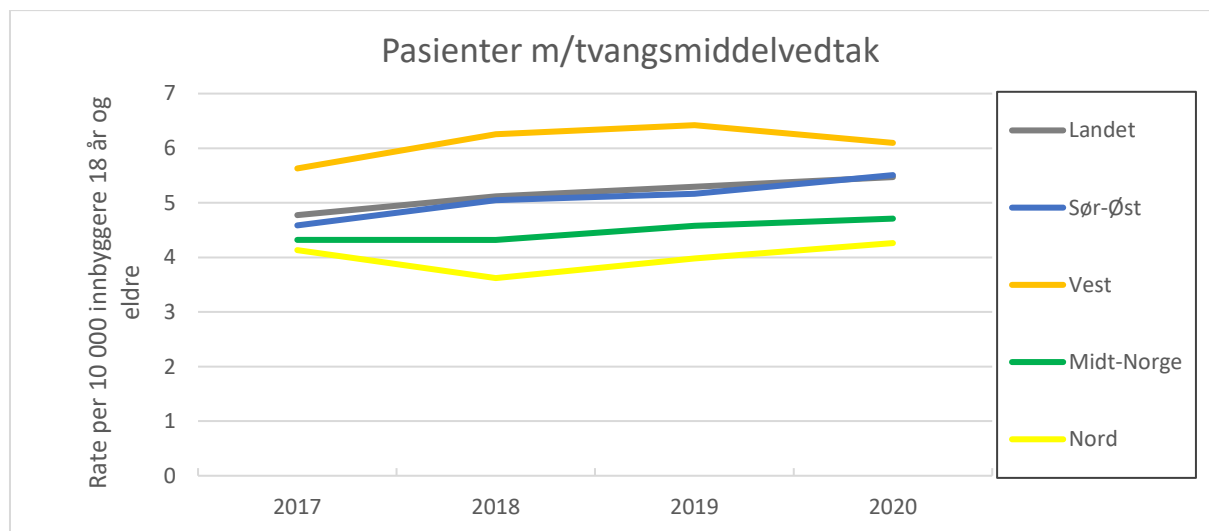
I tabell 2 er antall pasienter med tvangsmiddelvedtak fordelt etter bostedsregion.

Tabell 2 Antall pasienter med tvangsmiddelvedtak blant pasienter 18 år og eldre. Bostedsregion.

	2017	2018	2019	2020
Sør-Øst	1079	1201	1245	1338
Vest	481	538	558	533
Midt-Norge	247	249	266	276
Nord	160	141	155	166
Landet	1967	2129	2224	2313

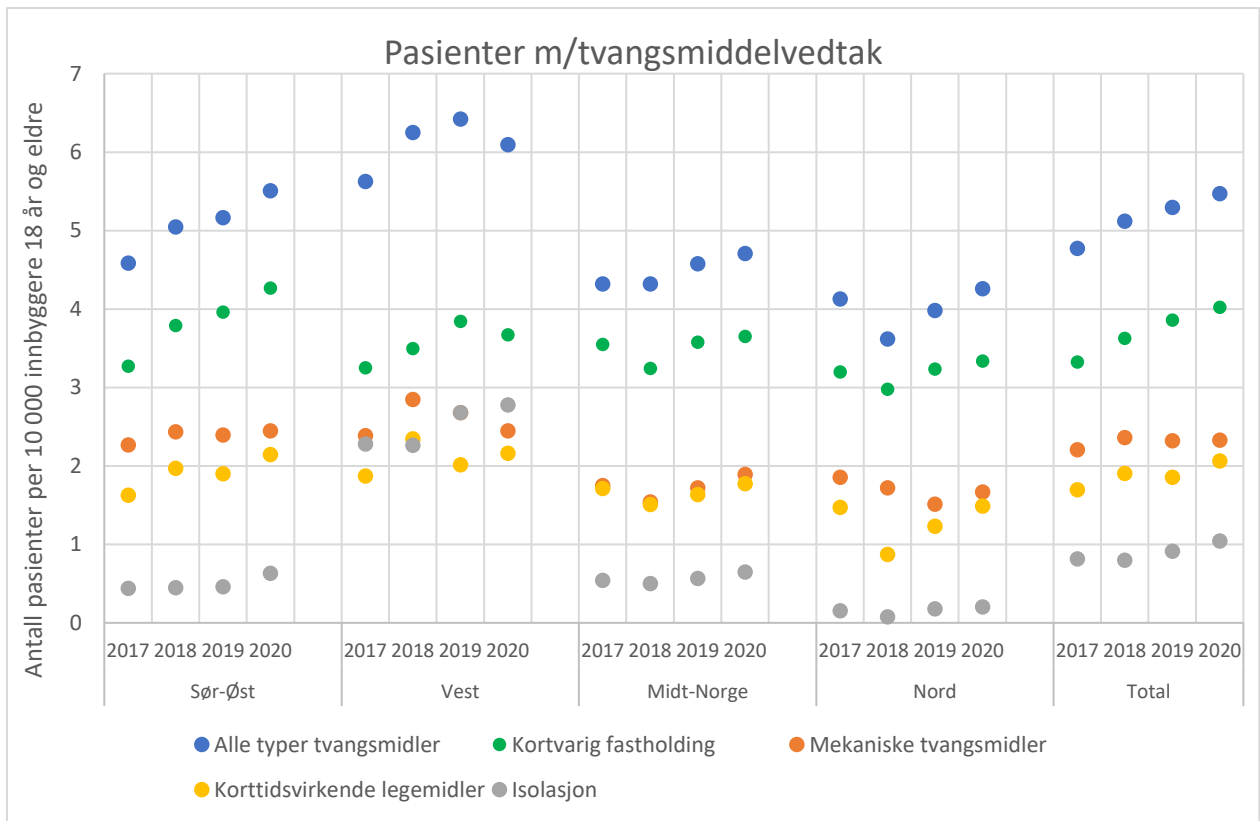
Figurene 7 og 8 viser antall pasienter med ett eller flere vedtak om bruk av tvangsmiddel – totalt for alle typer tvangsmidler (figur 7) og etter type tvangsmiddel (figur 8).

Figur 7 Pasienter med tvangsmiddelvedtak. Bostedsregion.

Figuren viser at antall pasienter med vedtak per innbygger har økt siste år for alle regionene med unntak av Vest. Økningen i landsrate var på 14 prosent i løpet av perioden 2017-2020 hvorav 3 prosent var knyttet til det siste året. Økningen var størst i Sør-Øst (20 prosent), hvorav 7 prosent var knyttet til det siste året. I Midt-Norge var økningen på 9 prosent i løpet av hele perioden, mens det i løpet av det siste året var en økning på 3 prosent. I Nord var økningen i perioden på 3 prosent, mens økningen siste år var 7 prosent. I Vest har det også vært en økning i dekningsrate i løpet av perioden (8 prosent), men det har vært en nedgang på 5 prosent i løpet av det siste året.

Figur 8 Pasienter med tvangsmiddelvedtak fordelt på type tvangsmiddel. Bostedsregion.

Figur 8 viser profilen for bruk av tvangsmidler i regionene hvert år i perioden 2017-2020. Illustrasjonen tyder på en ulik bruk av isolasjon i regionene, hvor Vest i større grad benyttet dette for sine pasienter sammenlignet med de andre regionene. Når det gjelder utviklingen siste år er reduksjonen i Vest og økningen i de øvrige regionene gjennomgående for pasientratene når det gjelder tvangsmiddelvedtak.